

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
In the Name of Allah, the Compassionate the Merciful

نامه سلوک

شرح برگزیده دفتر نخست مثنوی

بهاء الدین اسکندری

محمد فولادی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

پیشگفتار

گزیده و شرح حاضر با توجه به نیاز به متنی آموزشی، مناسب با دانش‌پژوهان رشته زبان و ادبیات فارسی در سطح کارشناسی و بر اساس سر فصل‌های تعریف شده از سوی وزارت علوم و فناوری فراهم آمده است.

مؤلفان با اتکا به تجربه چندین ساله تدریس مثنوی و سایر متون عرفانی در دانشگاه قم، مجتمع زبان، ادبیات و فرهنگ‌شناسی جامعة المصطفی، بنت‌الهدی و سایر مراکز آموزشی و پژوهشی، کوشیده‌اند متناسب با دو واحد درسی، گزیده‌ای از دفتر نخست مثنوی همراه با توضیحات لازم (معنی واژه‌ها، شرح ابیات و اصطلاحات عرفانی و ادبی، تأثیر آیات و روایات و...) فراهم آورند که دانشجویان را به کار آید و در این سطح، آنان را از رجوع به دیگر منابع بی‌نیاز کند.

بهاء‌الدین اسکندری و محمد فولادی

اعضای هیأت علمی دانشگاه قم

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۳	درس اول: نگاهی کوتاه به مولوی، افکار و آثار او
۱۳	زندگی نامه و شرح احوال
۱۸	آثار مولوی
۲۵	درس دوم: درد هجران
۲۵	ابیات
۲۷	گزارش ابیات
۵۷	درس سوم: از مجاز به حقیقت ۱ (حکایت شاه و کنیزک)
۵۷	ابیات
۶۰	گزارش ابیات
۷۱	درس چهارم: از مجاز به حقیقت ۲ (ادامه حکایت شاه و کنیزک)
۷۱	ابیات
۷۵	گزارش ابیات
۹۱	درس پنجم: از مجاز به حقیقت ۳ (ادامه حکایت شاه و کنیزک)
۹۱	ابیات
۹۷	گزارش ابیات

- درس ششم: سنجش نابخردانه (حکایت بقال و طوطی) _____ ۱۱۳
ابیات _____ ۱۱۳
گزارش ابیات _____ ۱۱۸
- درس هفتم: تعصب‌های کور ۱ (داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب) - ۱۳۳
ابیات _____ ۱۳۳
گزارش ابیات _____ ۱۴۰
- درس هشتم: تعصب‌های کور ۲ (ادامه داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب) - ۱۵۷
ابیات _____ ۱۵۷
گزارش ابیات _____ ۱۶۴
- درس نهم: تعصب‌های کور ۳ (ادامه داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب) - ۱۹۱
ابیات _____ ۱۹۱
گزارش ابیات _____ ۱۹۶
- درس دهم: تعصب‌های کور ۴ (ادامه داستان آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب) - ۲۱۷
ابیات _____ ۲۱۷
گزارش ابیات _____ ۲۲۲
- درس یازدهم: بت نفس _____ ۲۳۷
ابیات _____ ۲۳۷
گزارش ابیات _____ ۲۴۷
- درس دوازدهم: جهود و توکل (داستان شیر و نخجیران) _____ ۲۷۳
ابیات _____ ۲۷۳
گزارش ابیات _____ ۲۷۹
- درس سیزدهم: الهام الهی (ادامه داستان شیر و نخجیران) _____ ۲۹۷
ابیات _____ ۲۹۷
گزارش ابیات _____ ۳۰۱

درس چهاردهم: صورت و بی صورتی (ادامه داستان شیر و نخجیران) ۳۰۹

ابیات ۳۰۹

گزارش ابیات ۳۱۹

درس پانزدهم: قضای الهی (ادامه داستان شیر و نخجیران) ۳۳۷

ابیات ۳۳۷

گزارش ابیات ۳۴۵

درس شانزدهم: از جهاد اصغر تا جهاد اکبر (ادامه داستان شیر و نخجیران) ۳۶۵

ابیات ۳۶۵

گزارش ابیات ۳۶۸

پیوست ۳۷۷

قصه طوطی و بازگان ۳۷۷

داستان پیر چنگی ۳۸۶

از علی آموز اخلاص عمل ۳۹۳

منابع و مآخذ ۳۹۷

واژه نامه ۴۰۳

مقدمه

کتاب پیش‌رو متن آموزشی درس مثنوی معنوی از دروس متون نظم فارسی است. در مقطع کارشناسی زبان و ادبیات فارسی واحدهای درسی مرتبط با نظم پارسی به گونه‌ای طراحی شده است که بازه‌ای گسترده از آغاز شکل‌گیری شعر فارسی تا روزگار معاصر را دربرگیرد و پیداست که چنین برنامه درسی، نمی‌تواند اثری شگرف چون مثنوی معنوی مولانا را نادیده بگیرد. این نامه سترگ پس از آثار عرفانی و اخلاقی سنایی و عطار، که هر دو از بزرگان پیشگام این جریان مبارک هستند، و در ادامه همان راه که آنان پی‌افکنده بودند، به نظم درآمد:

عطار روح بود و سنایی دو چشم او ما از پی سنایی و عطار آمدیم
مولوی با سرودن این منظومه، مثنوی‌های تعلیمی - عرفانی و اساساً ادبیات تعلیمی را در قله‌ای نشانده که تا امروز دست نیافتنی بوده است و با این سیر ادبیات - چه در ایران و چه در جهان اسلام و چه در جغرافیای دیگر فرهنگ‌ها - به نظر می‌رسد همچنان دور از دسترس بماند.

کتاب حاضر با بهره‌گیری از این دریای زخار، در قالب شانزده جلسه آموزشی و در سطح مقطع کارشناسی، تدوین شده است. این درس نامه در درس نخست با نگاهی به احوال و آثار، زیر و بم اندیشه مولانا و ویژگی‌های سخن او شروع و از درس دوم با همان

ابیات آغازین مثنوی و به عبارتی با نی نامه - که براعت استهلالی است بر کل مثنوی - پی گرفته می شود. در ادامه و در طی دروس مختلف تا پایان داستان شیر و نخجیران پوشش داده شده است و در این راه گاه ابیاتی حذف شده اند و گاه نیز برای دوری از اطاله کلام و در همان حال جلوگیری از بریدگی در گزارش مثنوی، ابیاتی حذف شده، اما به صورت نثر آمده اند. و سرانجام در پیوست، گزینشی از داستان های دیگر به شکل خلاصه با مقدمه ای در آغاز آمده تا هم مروری بر عمده مطالب دفتر نخست شده باشد و هم مجالی برای تأمل و بحث در کلاس برای استاد و دانشجو فراهم گردد و با مراجعه به منابع معرفی شده و دیگر منابع، متون گزینش شده را بررسی و شرح کنند.

در این گزینش کوشش بر آن بوده است که داستان ها به همراه برداشت های عرفانی و اخلاقی مولانا آورده شود. به دلیل شیوه خاص مولوی در داستان پردازی، گاه برخی دروس کمی طولانی تر شده است و استادان محترم خود در کلاس این قصر و طول ها را مدیریت خواهند فرمود. هدف کلی کتاب آشنایی با شیوه داستان پردازی مولوی، شناخت سیر سلوک و عرفان در خلال داستان ها و آموزه های اخلاقی و عرفانی مولوی و شناخت سیر تکامل عرفان اسلامی و نقش مولوی در این زمینه است.